

Богдан Жолдак (вірші Єви Нарубиної)

ЗНАЙ ХТО МАМАЙ

чарівна-пригодницька п'єса для дітей
на дві дії та один антракт

Переднє слово

Всі знають, хто такий безсмертний Козак-Мамай.
Але ж ніхто ще не знає – а звідкіля він такий узявся? Яке було в нього дитинство?
Отже це вкрай потрібна казка для українських дітей.
Запорукою успіху є:
образи головних героїв, які дуже близькі до наших відомих казкових, хоча часто діють за допомогою й «сучасних методик».
Як?
Ось як:

Дійові особи:

Сирота, він же Козак-Мамай,
Оповідач,
Цар Панько,
Царівна-Паньківна,
Вогнюра – головний пекельний біс,
Кухар-Нюхар, він же Цар-Нюхар,
Конячий міністр,
Незолота рибка,
Риба-ніс, вона ж Риба-міст,
Коник-Химородник,
Чарівний Веприк,
Змій-Жеретій,
Бісеня,
Бісота пекельна.

Дія 1

Картина 1

На декорації (яка, як і всі наступні тут, створена за допомогою відео-діапроекції) – славнозвісна картина з козаком Мамаєм, а за ним намальована Рай-країна.

Щойно він, намальований, торкнувся струн – лунає уривок думи:

Хоч дивись на мене,
та ба, не вгадаєш,
звідкіль родом і як звуть, –
нічичирк не визнаєш.
То візьми і угадай,
звідкіля Козак-Мамай?

На сцену виходить Оповідач, який доспіває цю пісню.

ОПОВІДАЧ. Хто він такий Козак-Мамай? Й звідкіля він узявся?

А десь не десь, колись не колись, а ще від часів царя Панька, коли земля була тонка – вже тоді люди малювали козаків Мамаїв. На воротях і на дверях.

Одчини, зайди досередини, а там скриня, а на скрині хто намальований? Той само козак Мамай.

Намальований Козак-Мамай сидить на картині, грає на бандуру:

Козак-Мамай куди хоче,
Туди й скаче.

ОПОВІДАЧ. Ось цю загадку ми й розгадаємо, друзі. Бо всі люди на Землі, всі козаки починалися з малих дітей. О. А хто це там співає? (*Дослухається до своєї пісні*).

він ніколи і нізащо
та й і не заплаче,

То візьми і угадай,
звідкіля козак-Мамай?

ОПОВІДАЧ. Отож було це, чи не було, а було таки...

Ось одним шляхом ішов собі хлопчина, співав, роздивлявся на свою чудову Рай-країну. Аж доки ген за долами, ген за горами, не побачив чудовий царський палац.

На сцену виходить Сирота, зітхає.

СИРОТА. Ще три дні мені йти.

Картина з Козаком-Мамаєм підноситься вгору, і на сцені виникає зала царського палацу.

Картина 2

Там сидить біля вікна молоденька, однак уже незрівнянної вроди Царівна-Паньківна і журиється туди.

Брязкаючи товстою дерев'яною «Велесовою книгою», до вітальні заходить її тато, Цар-Панько. Дерев'яною, бо всі аркуші в ній із дерева зроблені.

ЦАР-ПАНЬКО. Ану, доню, не журись.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. А як сумно?

ЦАР-ПАНЬКО. От ми зараз тебе розважимо.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Пхе. Як?

ЦАР-ПАНЬКО. А хочеш, поворожимо та побачимо щось цікаве?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Пхе. Що може бути цікавого?

ЦАР-ПАНЬКО. А от, наприклад, за кого ти заміж вийдеш?

Доня шаріється усією своєю красою, соромиться, однак цікавість перемагає.

Цар-Панько знімає з голови чарівну корону, кладе її на стіл і ворожить.

ЦАР-ПАНЬКО. Навздогад буряків, щоби часник трапився!

*З цими словами розкручує корону, зазирає в неї.
Тр-р-р-р!*

ЦАР-ПАНЬКО. Ой, хто це? Простий сільський парубійко!
ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Пхе.

*Цар-Панько почухав потилицю короною, тоді розгорнув
навмання «Велесову книгу», тицьнув, не глянувши, пальцем, читає:*

ЦАР-ПАНЬКО. «...і потім стане зі сільського хлопчини сього
Козак-Мамай, тобто безсмертний». Гм. Господи, та коли вже
нарешті він з'явиться?..

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Пхе!

*Знову обурюється Царівна-Паньківна.
Та й Цар-Панько розгублений.*

ЦАР-ПАНЬКО. Що значить твоє «пхе»?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Не царського роду!

*Сказала вона й обурено начепила Цареві на голову його чарівну
корону.*

Картина 3

ОПОВІДАЧ. Отакі-то царські доньки, вередливі. Бо не знають,
хто їм в пригоді стане, хто порятує з біди. Хто ж це? Ще не скажу.
А от хто це йде до царського палацу? Та це ж хлопчина-сирота.

*Сирота дуже поспішає, закинувши торбинку за спину,
бадьоро чимчикує Рай-країною, поспівуючи:*

Хоч я малий і сирота
та вірю:
доля не проста
мене попереду чекає,
здобуде той,
хто відшукає!

І мало не спотикається об край глибокого провалля, однак вчасно схаменувся. І рушає од тої прірви подалі.

Картина 4

ОПОВІДАЧ. А ніхто й гадки не мав, що діється у нас під ногами, тобто під землею. А живуть там у пеклі хто? Пекельники, це такі чорти та бісота, які лише й думають, як би нам накапостити. Ану, подивимося, хто вони такі.

У підпіччі навколо велетенського багаття позбиралися пекельники підземного царства.

Найстарший над ними, Вогнюра, вигукував.

ВОГНЮРА. Хіба це справедливо, що ми тут, внизу, а вони там – нагорі?

БІСОТА. Ні!

Вигукнули усі печії, палії, горії, смаглії, пекуни та печюки.

ВОГНЮРА. Підземники! Мешканці безодні! Коли ж ми зможемо на поверхню вийти? На білий світ?

БІСОТА. Коли?

ВОГНЮРА. І перетворити його на чорний?

БІСЕНЯТКО. І зачорнити його!

Ревнуло збіговисько палюків, загоріїв, займальців, смажеників.

ВОГНЮРА. Щоб пекло було не лише під землею, а й на поверхні!

БІСОТА. Щоб було справедливо! Скільки можна терпіти?

ВОГНЮРА. То чому ж ми не робимо цього?

Обвів він їх важким поглядом.

Запанувала мовчанка.

ВОГНЮРА. – Ну, що, вигадали? Невже це так важко? Мізків нема?

БІСОТА. Та трохи є... Бо нам заважає Рай-країна, вона така світла та сильна.

Зітхали нечестивці, смаленики та підземельні печеники а ще пеклики.

ВОГНЮРА. А зміркувати, як би то знищити її?

БІСОТА. Бо заважає нам її володар, Цар-Панько.

ВОГНЮРА. А ще?

БІСЕНЯТКО. А, особливо, його чарівна корона!

ВОГНЮРА. Як би нею заволодіти?

БІСОТА (*невпевнено*). Шу-шу-шу...

ВОГНЮРА. Ось! Ми недаремно зібралися всі саме в цьому місці, у підпіччі царського палацу. Настав той святий час – у тій Рай-країні знайшовся один такий чоловік, який нам може допомогти!

БІСОТА. Ура! Хто ж це такий?

Картина 5

ОПОВІДАЧ. Дійсно, хто? Де ж він живе, де ж він ховається? Та невже ж у царському палаці, невже в ньому на кухні?

То тим часом нагорі, у на кухні царського палацу Кухар-Нюхар з огидою дмухає то на сковороду, то на Незолоту рибку.

КУХАР-НЮХАР. Чому я їм змушений смажити? Чому не вони мені? Я маю годувати їх, їх, хто не знає навіть, що таке сковорода, тьху ти, сковорода.

Буркотів він, борючись із бажанням плюнути в каструлю.

НЕЗОЛОТА РИБКА. І дійсно!

КУХАР-НЮХАР. Сказано бо: навіть кожна кухарка може керувати країною... То кухар – і поготів! То чому ж я нею не правлю? Хто мені скаже?

Гукнув він у піч.

Бу-бу-бу! – голос його посилюється гуркотом порожнечі, наповненої вогнем, полинув униз.

ГОЛОС ВОГНЮРИ. Я тобі скажу, я! С-с-с!

Він пурхає з димом і іскрами в отвір підпиччя й летить нагору кінтявим його димарем, нагору, ду-ду-ду! Щоб вилетіти з печі в кухню царського палацу.

Й геть обтруситися та сажею забруднити білісіньке вбрання Кухаря-дмухара, який, затуманений помахами тих обсмалених крил, не ладен перевести подих.

ВОГНЮРА. Украдеш цареву корону, й будеш нагороджений.

КУХАР-НЮХАР. Як?

ВОГНЮРА (даючи йому сушену зміючку). Матимеш усе оце царство.

КУХАР-НЮХАР (шаленіючи). Так! Буде виконано! Все зроблю, все!

Не глядячи, ставить на вогонь у нестямі сковороду із Незолотою рибкою.

Та, обпечена, стрепенулася, й, писнувши, виплигнула у вікно, гучно плюснувши там.

КУХАР-НЮХАР (визираючи слідом за нею). Ти диви, тільки-но я її зловив у річці, а вона вже й знову там... Ой, а чим же я годуватиму царя? Тю, а навіщо? Я його так нагодую, ух, що аж-аж-аж!

Картина 6

ОПОВІДАЧ. Ну не всі ж істоти на Землі погані. Є й добрі, хоч живуть вони не на землі, а у воді. От чи чули ви, діти, про Рибу-ніс? Як не чули то подивіться.

Тим часом у водяно-морській безодні, велетенська Риба-ніс підпливла до глибоких підводних печер і вийняла карту, карбовану

на мушлі-баклажці – протерши її плавником од водорості, і звірилася з планом.

РИБА-НІС. То це тут, чи не тут? Що тут у нас на мапі зазначено? Тут! Аякже, мені ще прабабуся заповідала, як добутися найглибших джерел чого? Живильно-чародійної води. Ну, ось!

На карті намальовано лабіринт глибинних підводних нір, де накреслено в центрі їх «бювет».

Риба-ніс тисне на бювета, підставляє фляжку свою баклажку.

Буль-буль! – наповнюється та.

Пливучи вже назад, Риба-ніс натикається на обпечену Незолоту рибку, яка прожогом мчить.

РИБА-НІС. Чого ти мчиш, як обпечена?

НЕЗОЛОТА РИБКА. А я і є обпечена! Але я мчу не тому. Я підслухала страшну новину: царський кухар погодився допомогти пекельним чортам, аби скинути царя і захопити нашу владу! Біда! Скоро Рай-країні кінець!

РИБА-НІС. Як це можна? Треба поспішати нагору, треба попередити мешканців Рай-країни про небезпеку!

НЕЗОЛОТА РИБКА. Так, і негайно!

Риба-ніс виймає мушлю-баклажку з географічною картою, дивиться, тре її плавниками, однак нічого путнього там не бачить.

РИБА-НІС. Ти диви, чарівне джерело тут є, а де Рай-країна – тут не зазначено. Отакої... Ну, ясно, це ж підводна мапа, а Рай-країна – вона ж наземна! Як же її знайти та попередити про страшну небезпеку?

Картина 7

ОПОВІДАЧ. Але ми забули про головне. Про що? Та про царський палац, а, головне, про його кухню. І що ж там зараз куховарить хитрий Кухар-нюхар?

*Там, в кухні царського палацу чародіє Кухар-Нюхар.
Вона більше схожа тепер на алхімічну лабораторію, стільки
він туди різного приладдя натаскав.*

КУХАР-НЮХАР. Раз!

*Кухар дмухар кидає туди сушену зміючку. Перемикає Кухар-
Нюхар скляні рурки і всі компоненти потекли разом до каструлі.*

Буру-ру-ру!

*Забулькотіло од того все там, завирувало, тричі брудно
змінило колір, а потім враз знову прикинулося невинною юшкою.*

КУХАР-НЮХАР. Оце кулінарія! Калапеця-малапеця, бурда-
вурда! (Радіє та чаклує на недобре, ще й собі трохи плюнув туди). –
Хе-хе-хе, ось вам приправочка!

Картина 8

*Кухар-Нюхар несе страву до царської вітальні, де урочисто
очікує на сніданок Царівна-Паньківна.*

*Вона з першої ложки зачерпнула зі страви ту бридоту, однак
устигає схаменутися, тобто лише понюхати спочатку.*

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Тьху!

Тетеріє.

*Потім, уважно озирнувши ложку й побачивши там підозрілу
сушено-варену зміючку, люто жбурляє її в Кухаря-нюхаря.*

КУХАР-НЮХАР (обурюючись). О, панство. Все їй, бачте, не
так.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ух ти ж, гад, – кричить вона. – Я
тобі покажу, так, чи не так.

*Хапає ополоника, кидається до Кухаря-нюхаря, женеться за
ним довгими коридорами палацу.*

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. А стривай лишень!

Цар-Панько зайшов до вітальні, читаючи «Велесову книгу», брязкаючи її дерев'яними дощечками-сторінками. Устигає одскочити од доньки.

ЦАР-ПАНЬКО. Ти куди, доню?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Та вражий кухар чогось намішав у їжу!

ЦАР-ПАНЬКО. Недобре так, доню, треба ж вірити людям.

Заходить до вітальні, сідає до столу.

Неуважно ложкою черпає з макітри, зачерпнувши зміючку, мимохіть надкушує її, несподівано бачить цю почвару, отож з переляку падає неживий.

Саме тут до вітальні вбігає Кухар-Нюхар, зриває з Царя-Панька корону.

І щодуху тікає до своєї кухні-лабораторії, зачиняється.

Торох-торох!

Стукаючи об алхімічні прилади, вмикає їх – вони світяться недобрим вогнем, булькотять.

Він чародіє.

КУХАР-НЮХАР. Піски сипучі, болота трясучі, охопіть цей тихий рай, хай нещастя візьме цей край! Хай він стане голодний, і тому я, Кухар-Нюхар, стану над ним верховодний!

Й урочисто одягає на себе царську корону, повільно перекидаючи її догори низом – так само повільно білий світ міняється на чорний. Бо з усіх кутків висовується обсмалена пекельна бісота.

ВОГНЮРА. Спрацювало!

БІСОТА. Ура!

Гур-гур!

Блискавки, громи – і вже Рай-країна дивує зруйнованими попелищами.

Вказівник на її кордоні просотується їдким гідким чадом і літери на ньому міняються – вже тепер не «Рай-країни», а стають геть іншою назвою «Руїни-країни»...

Картина 9

ОПОВІДАЧ. Отак то, любі мої дітусі... Не встигнеш оком моргнути, як влада в нашій країні помінялася...

Що я кажу? Не в нашій, а цій, казковій країні – раз – і вже новий цар!

ЦАР-НЮХАР. Мням!

Цар-Нюхар (а це колишній Кухар-Нюхар, щоразу поправляє на собі накладну перуку й бороду), жує ковбасину і водночас лає в палаці Конячого міністра:

ЦАР-НЮХАР. Де тебе чорти носять?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Кликали?

ЦАР-НЮХАР. Та авже ж!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Хвалити будете? За те, що я, Конячий міністр, збільшив потужність кожної коняки до двох кінських сил?

ЦАР-НЮХАР. Ну то й що? А усі коні стоять негодовані! Двосильні твої коняки стоять нечесані, нечищені, голодні!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Так нічим годувать, ваша величносте.

ЦАР-НЮХАР. Цить, дурню, коли царі мріють: ось так і бачу їх чистенькими, ситенькими і смачненькими.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Трава ж повсихала, фуражу нема.

Цар-Нюхар заходився лупцювати його недоїденою ковбасою.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, зуби мої, зуби.

ЦАР-НЮХАР. Цить, кажу, коли царі мріють. Як нагодуєш, нагороджу – підберу тобі гарну наречену.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Невже яку князівну?

ЦАР-НЮХАР. Бери вище.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Невже Царівну-Паньківну оддасте за мене?..

Однак замість відповіді отримує дужого конняка й вилітає за вікно.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, зуби мої, зуби...

Картина 10

ОПОВІДАЧ. А що, хіба легко бути царським прихвостнем? Нелегко тут вберегти свої зуби. За них він узявся і на шлях подався.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Що ж робити з цими кіньми? Хоч бери й чисть їх сам... Оце б одружитися з царівною, то би вона сама їх чистила. Ох-ох, царям легко мріяти, не те, що нам, простим міністрам. О? Що я чую? Хтось співає?

Зі шляху, чути спів Сироти:

Хоч я малий і сирота,
та доля в мене непроста.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Хто це? Адже в Рай-країні, тьху! В Голодному царстві співають лише голодні шлунки...

Дізнатися би я хотів
навчають де на козаків!

Конячий міністр нашорошився, бо бачить маленького Сироту, який чимчикує Голодним царством з торбинкою за спиною і піснею:

Й оборонити весь наш рід.
Щоб більше не було сиріт...
Якби мені хто розказав,
Або дорогу показав!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Я тобі зараз покажу! Ось!

Конячий міністр заступає йому дорогу, хоче вдарити коліном, однак той з несподіваною спритністю ухиляється.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ти диви, якась не наша дитина. Спритна! Та й пісня теж спритна...

Пройду країни і світи
Козацьку школу віднайти!
Якби мені хто розказав,
Або дорогу показав!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Стій! Ти хто такий?

СИРОТА. Не знаю. Бо я сирота без імені. Але скоро вивчуся на козака.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ти? Таке мале – а туди ж. Немає давно козаків, вже й пам'ять про них зникла!

СИРОТА. Як це могло статися? Адже оця земля, на якій ми зараз живемо, здавна була шахтарською та козацькою...

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ну то й що, що була? Як навалилися на нас, нещасних, то варяги, то бусурмени, та мордва зі шляхтою, то гай-гай! Що й не розбереш, хто ми зараз такі... А ти кажеш: козаки.

СИРОТА. Треба з із чогось їх починати.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. З чого ж?

СИРОТА. Та з того, щоб не на простого козака вчитися, а на козака-чарівника.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Того, що в народі Мамаєм звать?

СИРОТА. Мабуть, головне з першого отакого почать, а там, може, й інші заведуться.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Овва!

Конячий міністр весело регоче, однак несподівана думка робить його сер'йозним.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Стривай... Є тут одна школа така... Лише там дуже-дуже важко вчитися.

СИРОТА. Не для того я хочу стати козаком, аби легко вчитися.

Картина 11

ОПОВІДАЧ. Не знав, не відав Сирота, до якого палацу він потрапив, де діються лихі справи. Не знав, тому й не міг допомогти нещасній Царівні-Паньківні, яка потрпила в біду, тобто в мішок...

Несе на високу вежу палацу Цар-нюхар мішка, в ньому щось борсається, щось дуже схоже на Царівну-Паньківну...

Дивиться на піщаного наручного годинника, струшує його нетерпляче.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА (*борсаючись у мішку*). Рятуйте! Допоможіть!

Мить – і вже чути з неба гудіння:

У-у-у!

Прилітає Змій-Жеретій, поважно заходить на приземлення.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Ну?

ЦАР-НЮХАР. Кізяки гну. Спершу грошики покажи.

Той вручає Цареві-Нюхареві мішечок з грішми, забирає такого ж, лише більшого мішка з Царівною у Царя-Кухаря, готується відлітати.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Рятуйте!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. – Ну й люди... За гроші продадуть й доньку рідну... Та тьху!

Стартує.

У-у-у!

Цар-Нюхар од радощів натягує корону аж на самісіньку шию.

Картина 12

ОПОВІДАЧ. Отак-то, діти... А що в цей час робить наш Сирота? Де він зараз, ви знаєте? То підкажіть мені, бо я вже старенький, і можу забути. Де він, га, не чую?

На стайню прийшов Сирота і Конячий міністр.

СИРОТА. А яка наука?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Непроста. Гній за кіньми чистити.

СИРОТА. Гній? Так я ж на козака, на безсмертного вчитися хочу...

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Злякався труднощів? А коників не жалко? А вони ж брудненькі та нещасненькі, і ніхто їх не любить. О! Був же колись у Греції безсмертний козак Геракл. Так він теж починав – стайні чистив, чистив, аж доки богатирем не став. А ти не просто чистимеш, а матимеш посаду в конячо-кобилячому міністерстві – будеш молодшим кобилмейстером. Згода? Одностайно? Одноконюшно? Одностайно, та тю ти!

СИРОТА. Та згода. А де ж ваше конячо-кобиляче міністерство?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Та ти що – нетутешній? Де ж воно, як не в стайні.

Зачувши там кроки, Коник-Химородник ховається за купу гною.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Отут чисть, отут на козака й учись!

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Бур-бур!

Сироту заведено до стайні, там хтось гучно буркотить порожніми животом.

СИРОТА. Оце така козацька школа?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А який же козак без доброго коня, хлопчику?

Конмін вручає йому вила-трійчата.

СИРОТА. То де ж він той чарівний кінь?

Лишившись наодинці, Сирота озирається.

СИРОТА. А кого ж чистити, як нікого нема.

З-за купи гною несміливо витикається Коник-Химородник.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Що? Невже хтось буде чистити мене? Нечувано...

Він визирає, як Сирота починає орудувати вилами-трійчатами й швидко одна купа гною зникає у велетенській тачці.

Шух! Шух!

Коли купа зникла, хлопчина бачить перед собою Коника-Химородника.

Не встиг він протерти очі, як Коник-химородник зник.

Картина 13

ОПОВІДАЧ. Ех, невесело бути в мішку, особливо, коли не знаєш, куди той мішок несуть. Одне добре, що мішок важкий, і іноді вимагає перепочинку.

Летить між хмар Змій-Жеретій із мішком.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. У-у-у!

Раптом бачить згори:

внизу швидкою річкою поміж стрімких берегів пливе велетенська Риба-ніс із мушлею-баклажкою, притороченою до пояса, махає до нього плавником.

Змій спустився, сів на край скелі.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Чого тобі?

РИБА-НІС. В який бік пливти до Рай-країни? Треба її попередити про небезпеку!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Не чую, вода шумить, – кричить Змій.

Тому Риба-ніс впливає поверх води.

РИБА-НІС. Куди, питаю...

не встигла запитати вона, як змії її спритно уштрикнув шаблюкою.

Од чого Рибу-ніс вигнуло дугою.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Ото не сунь свого носа, куди не слід. Заклинаю: риба-меч, риба-пилка, риба-молот! А ти була Рибою-носом, станеш же тепер Рибою-мостом. Й тепер по тобі через ріку довіку до мене гості ходитимуть. А я гостей – ой як люблю! Бо серед них трапляються такі смачненькі...

РИБА-НІС *(плаче)*. Я? Рибою-мостом?

Гидко сміючись, Зміюка відлітає.

Картина 14

ОПОВІДАЧ. Ну, гаразд, украв наш Кухар-нюхар царство і став Царем-нюхарем. А чи легко такому злодюжці царювати? Ох, нелегка це справа...

В царському палаці Цар-нюхар намагається щосили читати «Велесову книгу».

ЦАР-НЮХАР. Погана книжка. Чому? Тому, що всі книжки погані. Чому? Тому, що я ж читати не вмію.

Тре очі, поволі засинає.

З'являється Конячий міністр, доповідає Цареві:

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Велика радісна новина: потужність кожної нашої коняки я особисто збільшив до двох з половиною кінських сил...

Цар на троні прокинувся і знову почав жувати ковбасу.

ЦАР-НЮХАР. Годі, годі... Знаю я твої коні та їхню потужність.. Єдино можу сказати, що вони в тебе набагато чистіші стали.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Я готовий. Може переіменуйте мене з конячого міністра в конячо-кобилячого? Вже хваліть.

ЦАР-НЮХАР. Та не тебе, а отого сироту. Через нього моя улюблена коняча ковбаска-сервелат чистішою стала. Ну, ходімо, показуй роботу.

Бух!

Зазнавши стусана від Царя, Кобилячий Міністр отямився посеред стайні.

Картина 15

ОПОВІДАЧ. Якщо ти конячий міністр, то місце твоє де? Вірно, не в царському палаці, а в стайні, межі коней. Якщо вони, звісно, ще там є.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, зуби мої, зуби...

ЦАР-НЮХАР. Чи вибити їх тобі, бо вже вони й мені набридли?

Конмін ухилився.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ось він, мій учень, молодший кобилмейстер.

Показує на Сироту.

СИРОТА. Я, як майбутній козак, радий зробити щось хороше у вашому царстві.

ЦАР-НЮХАР. Хвалю.

На це Конячий міністр застогнав і вхопився за зуби.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. О, ці царські слова, які хвалять не мене, а кого іншого...

ЦАР-НЮХАР. Це в тебе, певно, зуби мудрості?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Та якби, ті ще й досі не прорізалися.

ЦАР-НЮХАР. То це зуби дурості. Ану, перевіримо. Кажу: молодець, хлопчина-сирота!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР (*стогнучи, нишком*). Цей безрідний хлопець ще привласнить собі усі мої заслуги перед троном?

СИРОТА. Ваше величносте, я, як майбутній козак, готовий до нових подвигів!

ЦАР-НЮХАР. Отже, – *сказав він*, – ти зможеш здобути для мене й Чарівного Веприка?

СИРОТА. Я? Я не знаю, де й шукати його.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А хто щойно співав:

Піду, наймуся до Царя
І вивчусь на богатиря?

СИРОТА. Я? Та я не таке співав!

ЦАР-НЮХАР. Цить, коли царі мріють! (*Співає*).

Носиком він риє,
вухоньками сіє,
дир-дир,
чудо-звір!

Конячий міністр улесливо підхопив:

Копитом волоче,
Їсти сам не хоче,
А хвостом боронить,
Питоньки не просить!

Цар-нюхар пальцем у повітрі малює Чарівного Веприка.

Чудо, чудо-звір!
Де він походжає –
жито виростає,
та густе, як бір!
Дир -дир!

ЦАР-НЮХАР. Гаразд, гаразд, хлопчику, я згоден. Приводь, приводь його сюди мерщій, цього Чарівного Веприка.

СИРОТА. Та я...

ЦАР-НЮХАР. Бо знаєш, що тобі буде?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Я знаю! Зубоньки болітимуть.

СИРОТА. Так я ж не знаю навіть, де його шукати?

ЦАР-НЮХАР. Не журися, хлопчику, я дам тобі чудового помічника, чудового поводиря. Оцього. – (*Цар-нюхар штурхнув Кобилячого міністра*). – А чого ти так скривився?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР (*співає*).

Болять мої зуби,
болять мої губи,
і серце моє!
Чому, скажіть, люди,
Міністрів – не люблять?
Міністрів лиш чублять?

Повернув іти геть зі стайні.

Царівни не люблять,
І люди не люблять.
І коні не люблять,
Собаки не люблять...

Сирота хотів щось казати, однак вже почув відповідь:

Мухи не люблять...
І жаби...
І... і... і...

Зазнавши нового ковбасного удару від Царя, Конмін хутко завершує арію:

А Цар – лише б'є!

Обидва йдуть геть.

ОПОВІДАЧ. Отака царська ласка... Завжди цар, замість дати премію та й вигадує важчу роботу. А як її виконати? Хто тут на стайні може допомогти?

Сидить Сирота сам у стайні та й журиться.

СИРОТА. От тобі й записався в козаки.

*Зітхнувши, бере хлопчина вила й одкидає останню купу гною.
І за своєю тугою не бачить, що там ховався Коник-Химородник.*

Раптом Сирота чує спів:

Тихо-тихо навкруги,
дуже-дуже тихо,
дуже тихі вороги,
ще тихіше лихо...

СИРОТА. Ой, хто тут в Країні-руїні, ще й співає?

Лихо-тихо, тихо-лихо!
Страшно й дико,
Гей!

На цих словах із очищеного стійла виткнувся Коник-Химородник.

Тиша та не від добра
Та й не від достатку...
Неможлива боротьба, -
Знає цар, наш батько.

Хлопчикові на мить самому вдалося підспівати:

Із такого майбуття
Не буває вороття!
Аніхто не дише, –
Всенародна тиша!
Тиша... Тиша... Тиша.

СИРОТА. Хто тут ще є?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Та не кричи ти так, не порушуй тишу.

Зі стайні виткнувся Коник-Химородник.

СИРОТА. Хто ти?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Я Коник-Химородник.

СИРОТА. Ти чарівний кінь? Хто тебе навчив співати?
КОНИК-ХИМОРОДНИК. Ні, просто балакучий. Як ждеш, що з тебе ковбасу зроблять, то не тільки заспіваєш.

Потихеньку всі живуть,
Тобто доживають.
На харчі тебе жують,
Тобто дожувають.

Сирота й незчувся, як сам став йому підтягувати:

Вірю я, що в майбутті
Також тишком-нишком
Вимруть підданці усі –
Бо усохнуть кишки!
Киш... Киш... Киш.

СИРОТА. Нічого собі пісенька.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Скільки нашого брата конячого полягло... Всіх поглинула конина-ковбасина. А в полі працювати – ніким.

СИРОТА. Чому ж ти раніше мовчав про це?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. А з ким було балакати? Як тут усіх на кінську ковбасу пустили, сервелат називається – чував? А орати, боронувати, сіяти – вже нічим.

СИРОТА. А ти? Ти ж орати можеш?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Я? Потужністю в чверть кінської сили?

Сирота помацав його ноги.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Я тільки на м'ясо й годен – із чарівного коня вийде гарна ковбасня!

СИРОТА. Дійсно... Так он чого мене за Чарівним Веприком посилають... А де його шукати?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. За Чарівним Веприком треба їхати Залізним шляхом.

СИРОТА. А звідки ти знаєш?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Балакучі коні ще слухати вміють, де, хто, що балакає. Чомусь люди біля коней балакучіші стають, думають, ніхто не розуміє – сказано: скотина...

СИРОТА. Їхати мені, чи не їхати?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Та ти лиш випусти мене з цього страшного агропрому, тобто Конячого міністерства – куди хоч доведу!

Сирота озирнувся страшною стайнею.

СИРОТА. Може, дійсно, дременути звідсіля, куди очі бачать? Може, ніхто не знайде?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Ні. Треба здобувати Чарівного Веприка, що носом риє, а вухами сіє, щоб у нашому царстві харчів було багацько, бо інакше Цар-нюхар усіх нас тут поковбасить. На сервелат.

СИРОТА. Поспішаймо!

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Сідай, та тільки не дуже гоцькай.

Ми здобудемо його,
Веприка Чарівного!

Цок-цок-цок!

Шляхом їде з вилами-трійчатами сирота на Коникові-Химородникові, обоє співають:

Царство нагодує,
Всіх коней врятує,
Ти мені повір,
Оцей чудо звір!

Обоє виїздять з цим із Голодного царства.

І не лише він коней,
А голодних всіх людей,
Гей!

ЗАВІСА

АНТРАКТ

Дія 2

Картина 16

На сцену виходить Оповідач.

ОПОВІДАЧ. Отак, діти, ви бачили, як починався цей козак. Та й усі козаки на світі починалися точнісінько так, бо й вони родом-плодом із сиріт. А хто хоче стати Козаком-Мамаєм? Змій-жеретій? Ні? Царівна-Паньківна? Ні? А, таки, хлопчина-сирота? Ну, тоді починаємо казку знову. Що це там на шляху широкому, на шляху широкому діється?

Шляхом хтось біжить, гучно хекає, здоганяє друзів.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Стійте, стійте! Ой, постривайте, ой, дайте дух переведу! Ой, чи далеко ще?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Та тут вже недалечечко, скоро буде Риба-міст.

Конмін сахнувся.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Що таке Риба-міст, це, звісно, цікаво. А от що таке балакучий кінь – іще цікавіше. От тобі й Руїна-країна – одна назва! Ну, нема і в нім порядку, якщо вже й коні заговорили... Вірно зробив Цар-нюхар, пославши мене наглядати за таким хлопчиком... Тут треба око й око!..

КОНИК-ХИМОРОДНИК. ... й вухо!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Оце точно... Що-о?!

Тетеріє.

Чіпляється за хвіст Коника і всі рушають далі.

Картина 17

ОПОВІДАЧ. Отак, діти, будь ти дитина чи будь ти рибина, а не можна довірятися першому зустрічно-подорожньому. Хто зна, якими чарами він володіє? Бо потім лежи собі та журись, із Рибиноса перетворишися на Рибу-моста!

Лежить собі Риба-міст, перекинута між двох крутих берегів, та й журно виводить:

Тепер я риба не проста,
Бо з мене зроблено моста,
Уже лежу поверх води,
Що ні туди, і ні сюди.

Сонце, відбиваючись від бистрини.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ти диви, яка гарна русалка.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Це не русалка, а риба.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Він мені каже. Наче я не знаю, що всі риби живуть під водою. А ця – живе поверх води, отже – русалка.

У мене ніс – міст,
У мене й хвіст – міст.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Я ж казав, що це Риба-міст.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Тю на таку. Ще проковтне.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Та ні, – сказав Коник-Химородник, – вона таких, як ти, не ковтає.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Чому?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Гидує.

Топчуть мене люди
Що мандрують всюди...
Страшна в мене доля,
Страшний в мене хист,

Заплакала вона і сльози її потекли крутими берегами в ріку.

бо я – Риба-міст...

О, як звільнитися мені
і попірнати в бистрині?

РИБА-МІСТ. Здоров, тобі, хлопче. По волі, чи по неволі прийшов?

СИРОТА. Козак все по волі ходить. А мандруємо ми за Чарівним Веприком, чувала про такого?

РИБА-МІСТ. Чувала, лише не легко буде його здобути.

Зачувши таку розмову, Конячий міністр геть удичів.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ох і сирота... Ну, гаразд, у нього коні говорять, а от риби – вони з одвіку німі – й теж раптом забалакали... Тут треба пильнувати за таким хлопчиськом!

Той саме почухав Рибу-міст під зябром.

СИРОТА. А ти не знаєш, де його шукати?

РИБА-МІСТ. Як не знати, коли він у Змія-Жеретія в глибокому льоху захований і од усього білого світу прихований.

СИРОТА. Навіщо ж він його у льоху тримає? Краще б Чарівний Веприк би краще жито сів, і людям би було і Змієві.

Риба-міст на це засміялася, аж мостиці на ній затряслися.

РИБА-МІСТ. Навіщо Змієві те жито, коли жоднісінька з його голів такого не їсть.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А що ж вони їдять?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Невже теж коней?

РИБА-МІСТ. Не жито, не коней, а от таких, як ви, людей.

СИРОТА. Чи їхати мені, чи не їхати?

Почухав потилицю Сирота.

Запала мовчанка.

Яку порушив Конячий міністр.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А може не треба нам до такого Змія, га? Бо в нього ж аж три голови, а в тебе, сирото, лише одна.

СИРОТА. Що? Це в мене – аж одна, а в нього – лише три!
Поїхали! Перепускай нас на той берег!

РИБА-МІСТ. А ти звільниш мене?

СИРОТА. Може, я звільню тебе! Лише покажи, у який бік за
Веприком рушати. До Змія в гості.

Конячий міністр од цього почутого й застогнав.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, зуби мої, зубоньки... Ой, щось я
наче захворів... Ой, не здужаю й кроку ступити...

РИБА-МІСТ. Гарзд, перепущу, якщо ти визнаєш у Змія-
Жеретія, як мені звільнитись, чи довго на собі цей клятий міст
тримати?

СИРОТА. Навіщо? Я й сам тебе звільню.

РИБА-МІСТ. А ти знаєш чари?

СИРОТА. Звичайно. Я ж майбутній козак-чарівник. Ось:
еники-беники їли вареники, еники-беники тиць, звільниться враз
Риба-міст...

Чаклує.

Однак нічого не виходить.

Риба-міст сміється.

РИБА-МІСТ. Ех ти, еники-беники... Ні, вже краще їдь до Змія-
Жеретія, я дуже хочу, щоб ти туди доїхав. А, головне, щоби назад
повернувся до мене розповів мою таємницю. Тому ось, візьми. Ось
тобі мушля-баклажка води.

СИРОТА. Хіба тут у річці води мало?

РИБА-МІСТ. Це – вода непроста, це живильна вода, мертвих
піднімає. Я її колись із найглибшого дна в морі-окияні здобула.
Один ковток – і оживеш, та ще й житимеш тисячі літ.

*Сирота ховає мушлю-баклажку за пазуху. Сідає верхи й
рушає.*

*Риба-міст перепускає їх по собі на той бік, цокотять
мостиці під копитами.*

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, боюся, ой, упаду!

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Чого тут боятися?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Та я змалку русалок боюся!
КОНИК-ХИМОРОДНИК. Чого її боятися? Оце якби таку засушити, то добряча б з неї таранька вийшла.

Сирота, слухаючи це, засміявся на таке.

СИРОТА. Оце сказав... Де ж ти стільки пива на неї таку візьмеш? Правда, може в Змія є? Певно, що він собі в норі кілька діжок холодних приховав, щоб нас запивати.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Гай-гай. Де ти тепер бачив, щоб змії в норах жили? Хлопчику! Та вони вже всі в палаці перебралися. Це ми скоро всі по норах житимемо...

Картина 18

ОПОВІДАЧ. Чи довго ще нашим любим друзям їхати, чи ні? Не знаю, як вони, а я вже – стомився. А ви, діти? Ще ні? Ну, то слухайте і дивіться далі, бо наші друзі вже до змієвого палацу дійшли.

Чи довго вони їхали, чи ні, раптом Коник-химородник ворухнув вухом і став.

СИРОТА. Що трапилось? Скажи мені, розумна тварино.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. А ти хіба не чуєш?

ГОЛОС ЦАРІВНИ-ПАНЬКІВНИ (*співає*).

Ніхто не їде,
Ніхто не скаче,
Де ти, єдиний
Меткий козаче?

Їдуть вони між страшних скель, чують далекий спів Царівни-Паньківни:

Ніхто не хоче
Порятувати,
Я маю очі
Виплакувати...

Лунав дівчачий голосок, та жалібно так, та тужно.

Хоч я царівна,
Але я плачу...
Хоч я Паньківна,
Але не бачу,
Не бачу тата,

Що й Сирота мало не заплакав.

Не бачу мами,
Не бачу світу я
За сльозами...

СИРОТА. Ану, хутчій туди! – гукнув він і вони помчали на
ГОЛОС.

Якби була я
Проста дівчина,
Проста-простая,
А не царівна,

*Отак мандрівники їдучи на голос, добулися вельми похмурої
споруди. Де світлим був лише спів.*

*Царівна-Паньківна сидить в змієвому замку за ґратами.
Бачить далеку дорогу, якою рухаються наші герої.*

Була б у мене
Інша доля,
Я квіточки б
Збирала в полі...

Подорожні під'їздять під замок.

Була би доля,
Була би й воля,
І я могла бим
Учитись в школі!

Пісня затихла, причаїлася.

СИРОТА (з огидою). Ох і палац.
КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Мені б такого.

Із середини, з-за ґрат визирає, Царівна-Паньківна, розглядаючи подорожніх.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Хто такі будете?

СИРОТА. Я – чиста душа.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Я теж.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Я – найчистіша.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Тоді здрастуйте. Я – Царівна-Паньківна, а яке в тебе ім'я?

СИРОТА. В сироти немає імені. Але скоро стану козаком! І тоді й ім'я здобуду.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Кожен козак – це колишній сирота.

СИРОТА. Чому?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Тому, що в козаки йшли ті, хто все втратили. Герої-сироти. Однак лише єдиний з них може стати безсмертним, тобто Мамаєм... А чого це ви сюди прийшли?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Змія-Жеретія бити! Ми хочемо звільнити тебе і Чарівного Веприка.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Тоді заходьте.

СИРОТА. Яка гарна дівчинка.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Хороша думка.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Мені б таку.

СИРОТА. І ми ще хочемо звільнити Чарівного Веприка та нагодувати житом Країну-руїну.

Царівна-Паньківна зітхнула.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ось зараз прилетить Змій-Жеретій і ви нагодуєте його...

СИРОТА. Але в нашій торбі вже немає харчів.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Повечеряє вами.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, зуби мої, зубоньки.

СИРОТА. Може подавиться. А от скажи, як ти сюди потрапила?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Новий Цар-нюхар перевдягся в мого тата і мене сюди продав. Однак Змій не з'їв мене через красу мою незрівняну. І тепер я проста наймичка.

СИРОТА. Може визволю.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ти? Я – перший, як вхоплю цього зміяку за хвостяку, що тільки: у-у-у-у!

ГОЛОС ЗМІЯ-ЖЕРЕТІЯ. У-у-у-у!!

Там небом за хмарами летить Змій-Жеретій.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Я – перший ховатися! Куди?!

Із хмар вилітають три голови Змія-Жеретія, співаючи.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ.

У-у-у!
Братня єдність трьох голів
Розігнала ворогів.
Знають сили всі ворожі:
Разом ми – непереможні!

Всі гості заховалися під місточок.

Ми навіки всі єдині,
Живемо в одній родині.
Заповіт наш іншим гадам:
Краще бути навіки разом!
У-у-у!

Лякаються всі.

Лише не хлопчик-сирота.

СИРОТА. Козаки не бояться. Особливо майбутні козаки. Бо вони усі – з сиріт. Бо хто тоді боротиметься зі Зміюками?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ховайся!

СИРОТА. Та хочеться щось хороше зробити на цім світі.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. У Змія-Жеретія є зброя, а в тебе немає!

СИРОТА. Якщо козаки були дужі лише зброєю, то навіщо й вони самі були потрібні?

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. У-у-у! – *(Змій-Жеретій опустився на подвір'я)*. – Пощо ти сюди притарганився?

СИРОТА. По Чарівного Веприка.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Що-о???

СИРОТА. Й по Царівну-Паньківну.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Хе-хе-хе! Я їх ніколи не віддам.

СИРОТА. Чому?

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Бо тримаю для того, щоби отакі розумники, як ти, приходили сюди їх визволяти, тобто – мені на обід! Бо до мене інакше ж ніхто в гості не прийде, не провідає...

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. А я думала, це через мою незрівняну красу... Негідник!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Звісна річ. Де ж ти бачила справжнього Змія і щоб він був не негідником, хе-хе-хе!

СИРОТА. Та що з таким говорити.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Дійсно, на балачки час марнувати. Будемо битися, чи миритися?

СИРОТА. Де вже з тобою миритися, коли ти оно всіх тільки б'єш.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Ге-ге! Я такий! Ну, вже їстиму.

Виймає він шаблюку-зміюку.

СИРОТА. Стривай!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Чого мені стривати? Я ж маю три голови, отже утричі голодніший. Усі мої голівоньки, – рахує, – одна, друга й третя їстоньки дуже просять. Бур-р-р!

СИРОТА. Лише маю перед своєю страшною смертю останнє прохання: ти багато літав, ти багато чував, скажи мені, як звільнити нещасну Рибу-міст?

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Бо дурна, як і всі дівчатка. Першого би подорожнього із себе в річку скинула, і звільнилася б. Ну, вже буду тебе їсти. Буду вже тебе мням-мнякати.

СИРОТА. Може, подавишся.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Погано... Один в полі не воїн...

СИРОТА. Ще гірше, коли нема жодного.

І наставив проти ворога свої вила-трійчата.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Це прості вила, хе-хе-хе.

СИРОТА. Якби всі вила на землі були не простими, то тоді навіщо потрібні ми, майбутні козаки?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Тут треба чарами діяти.

СИРОТА. Та я їх ще не вивчив у школі, мене навчали лише гній кидати.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Є класні арифметичні чари.

СИРОТА. Та я ще й арифметики не знаю.

Змій ліниво граючись, тицяє своєю шаблюкою, однак сирота вилами одбиває удар.

Брязь!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Та спритний же!

СИРОТА. А як ти думав, марно я вилами гній одкидав? От і навчився. От і тебе відкину!

Дзень!

Змій нападає, бавлячись своєю шаблею, сирота спритно борониться, що мало навіть не викрутив вилами шаблюку та не одкинув її.

Дзиз!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Ти диви – і не боїться. А в мене ж аж три страшніючі голови...

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Які три? То ти рахувати не вмієш! Бо теж не знаєш арифметики!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Ще й як умію! – *(Змій починає рахувати свої голови, загинаючи пазурі-пальці)* – перша, друга, третя...

Сирота тим часом проштрикає йому третю голову, і вона на довгій шиї падає додолю.

Ляп.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. О, а де третя? Погана арифметика на порожній шлунок. Ось я зараз цим хлопчиком пообідаю, а вже потім, може, і знання до мене повернуться... – *(Змій покидає*

фехтування, починає рахувати знову, загинаючи пальці). – Одна, друга...

Скориставшись такою рахубою, сирота протикає вилами й другу голову.

Ляп.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ (здивовано оглядає її на землі). Що? Невже я став одноголовий? Так нечесно, один на один, я звик битися утрюх проти одного!

І розлютився, вже почав наскакувати, й перемагати Сироту...

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ти ніколи рахувати не вмів, двійочник!

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Хто, я? Я – відмінник. Я, можна сказати, професор. Ану, ще раз, одна...

Сирота штрикає й її.

Торох.

Вона, упавши, ще встигає сказати.

ЗМІЙ-ЖЕРЕТІЙ. Погана річ арифметика... Тут, певно, алгебра потрібна була.

Гучно падає на місточок.

Гуп!

З-під якого вмить вибігає Конячий міністр з хлібом-сіллю.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Любий наш Змію-Жеретію! Дозволь мені особисто і од імені Голодного царства привітати тебе з перемогою й подарувати тобі од нього хоч і худого, однак дуже чистого лошака, з якого у нас роблять смачну ковбаску сервелат... (Тут він бачить живого сироту і мало не плаче). – Ой, зуби мої, зуби... Любий наш майбутній козаче! Дозволь мені од імені моїх хворих зубів особисто привітати з перемогою!

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Треба нам їхати назад і наше царство од злого кухаря визволяти.

СИРОТА. Як?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Забрати в нього чарівну корону.

Сирота знову зітхнув.

СИРОТА. Як ти її забереш, коли він її аж на самісіньку шию натягнув...

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Нічого, щось та вигадасмо.

СИРОТА. Ну, то випускай із хліва Чарівного Веприка та й рушимо.

Картина 19

На сцену виходить Оповідач.

ОПОВІДАЧ. Бачте, діти, як погано не вміти рахувати. А ви вмієте? На пальцях? Оце добре, то ж слухайте і дивіться нашу казочку далі. Отож, Царівну-Паньківну врятовано. Чарівного Веприка теж. Так, друзі здобули свободу. А от чи здобудуть вони волю?

Над шляхом чути рохкання Чарівного Веприка, потім на ньому верхи разом із Коником-Химородником з'являється уся наша компанія.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А я кажу, що Місяць головніший за Сонце.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. А я – що навпаки.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Подумай – адже Сонце світить удень, коли й так усе видно. А Місяць – уночі, коли геть темно!

Веприк стрибає через яри, через доли.

Усі співають:

В нас Чаріний Веприк є!
– Рох-рох! – (додає Веприк).
Він не їсть, він і не п'є!

Рох-рох!
Носиком він рие!
Рох-рох!
Вушеньками сіє!
Рох-рох!

За ними й піснею постає, проростаючи, жито.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Добре хоч він не балакає, а тільки рохкає. Бо я б такого вже не витримав...

Чудо, чудо звір!
Де він походжає –
Жито виростає,
Та густе, мов бір!
Рох-рох,
Дир-дир!

І дійсно, колоситься й золотиться.

Картина 20

ОПОВІДАЧ. Ех, довгий шлях додому... Й багато чого може ще на ньому трапитися. От як зараз. Куди це вони прийшли? Вірно, до Риби-мосту, яка зосталася з носом. Тобто була з носом, а зосталася без носа, ой, щось я геть заплутався, ну, то дивіться самі.

*Плюсь-плюсь...
Хлюпотиться, іскриться річкова вода. Наші друзі
прибувають до Риби-моста.
Сирота вклонився.*

СИРОТА. Здрастуй тобі, Рибо-мосте.

РИБА-МІСТ. Чи дізнався, чи довідався, як мені звільнитись?

СИРОТА. Рибо-мосте, ти спершу голову нахиляй, хвоста опускай, нас на той берег перепускай. А тоді й скажу, – гукає сирота.

Риба-міст так і робить, і вся ватага на Веприку переїздить нею на інший берег.

РИБА-МІСТ. Кажі, не муч.

Сирота нахилився до самісінького її вуха й таємно шепотить.

СИРОТА. Звільнишся, коли першого ж подорожнього скинеш зі себе у річку.

РИБА-МІСТ. А чи довго мені такого ждати?

СИРОТА. Оцього я не встиг запитати.

Помандрували далі.

РИБА-МІСТ. Агов, стійте. Та куди ж ви? Може, ще раз хочете проїхатися?

СИРОТА. Бувай, рибко.

Риба-міст зажурилася, так, що й не відчула, як на спині проросла житом.

Картина 21

ОПОВІДАЧ. Чи довго їхали наші любі друзі, чи ні, однак вони потомилися. А що тоді треба робити? Вірно, треба трохи відпочити. Особливо, коли в дорозі ніч застає, то воно не гріх і поспати трохи...

Сяє Місяць, як йому й годиться робити це уночі.

Під верстовим стовпом спить уся потомлена компанія.

Окрім, хіба, Конячого міністра.

Він тихенько краде у Сироти шаблюку-зміюку, замахується.

Од цього раптом прокидається першою Царівна-Паньківна.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Козаче, не спи!

Той хоче вхопити свої вірні вила-трійчата, однак міністр завбачливо одкинув їх ногою.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Спатиме вічним сном, як не відмовиться від тебе.

СИРОТА. Який же з мене козак вийде, якщо відмовлюся від друзів? А, особливо, від подруг?

Конячий міністр рубає його й він падає неживий.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Конику-Химороднику, тікай!

Той прокидається, тікає.

Так, що Конмін не може його здогнати.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Жаль, що втік – балакучий надто. Ну, гаразд, рушаймо в нашу милу рідну Країну-руїну. І вже – ніяких мені пісень! Хоча, правду кажучи, я б од радощів сам заспівав.

Картина 22

ОПОВІДАЧ. Ех, не встерігся хлопчина наш... Ну, з ким не буває. А куди подався наш хитрий Конячий міністр? Вірно, діти, до царового палацу він подався.

У палаці Руїни-країни Конячий міністр доповідає Цареві-Нюхареві, який улад із доповіддю погризує ковбаску.

ЦАР-НЮХАР. Мням-мням!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. ... потім я в нерівному кровопролитному бою особисто переміг страшного Змія-Жеретія, багатоголовця, зробивши з нього безголовця, і особисто визволив Царівну-Паньківну й Чарівного Веприка! Після чого привіз їх усіх перед ваші ясні очі.

Й оддав страшну зміїву шаблюку Цареві-Нюхареві.

ЦАР-НЮХАР. Ну, що ж, може, й похвалю.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Неправда! Усе це зробив сирота, якого ти підло вбив сонного.

Цар-нюхар одрізав шаблюкою ковбаси й уважно роздивлявся надкушене місце.

ЦАР-НЮХАР. Правда в тому, що ми візьмемо Веприка...

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Й випустимо його робити жито?

ЦАР-НЮХАР. Ні, наробимо з нього багато ковбас.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Як? – *(обурилася Царівна-Паньківна)*. – Це ж чарівний звір!

ЦАР-НЮХАР. Вірно. Отож і ковбаска із нього буде чарівна. Бо з чарівної тварини – чарівна й ковбасина! А я такої ще зроду не куштував... І навіть ні разу не готував. Наробить він жита... А навіщо воно в Руїні-країні?

(Співає):

Дуже, дуже важко нам
Повелителям-царям,
Щоби люди неслухняні

Конячий міністр почав підтягувати, за що отримав кусень ковбаски.

Слухались, мов дітки няні.
Мням-ням-ням, мням-ням-ням,
Слухались, мов діти нянь!

Їсти в мене кожен хоче,
Біга, витріщивши очі,
А коли усі голодні –
Із моїм правлінням згодні!

Цар-нюхар і Конячий міністр, узявшись за ручки, застрибали навколо трону.

От руїна й дуже тиха,
Дуже дика, дуже дика,
Хоч вона занадто дика,
То зате слухняна й тиха!

Танцювали, доки Цар-нюхар не перечепився за шаблю-зміюку.

А іще для дисципліни
Запалають всюди війни,
Для розрухи та хвороб,
Краще слухалися щоб!

*Царівна-Паньківна – нажахана, хоче тікати од таких
верховод, але – зв'язана, не здатна це зробити.*

У зруйнованому царстві
Непотрібнеє козацтво,
Лицарі й богатирі,
А потрібні – злидарі.
Мням-ням-ням, мням-ням-ням,
Слухались, як діти нянь!

Обидва попадали біля трону, переводячи подих.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А що зробимо з Царівною з
Паньківною?

ЦАР-НЮХАР. Еге. Оддамо заміж за...

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. ...за мене?

ЦАР-НЮХАР. А ти хіба царського роду? Віддамо – за мене!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Як?! Ви ж обіцяли заміж за мене?!

ЦАР-НЮХАР. Та, розумієш, вона дуже сердита на тебе, що ти
зарівав якогось там сироту. До того ж вона неповнолітня.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. А вас це не зупиняє?

ЦАР-НЮХАР. На відміну від тебе – у мене, царя, вона
швидше підросте!

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Оце так, оце мені за всі муки зубні...

ЦАР-НЮХАР. От бач – а в мене зуби здоровісінькі ще. Отже
вона моя. А тобі за службу вірну буде нагорода, ми тебе підвищимо
із конячого міністра ти стаєш агро погромним, тьху! Агропромним!
(До Царівни-Паньківни). Чи згодна ти зіграти зі мною весілля?

*Царівна-Паньківна хоче образитися, однак на мить
замислилася.*

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Весілля... Буде тобі весілля. Лише
скажи мені: а на які гроші ти його гулятимеш? Он яке в тебе
царство бідне.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Угадала, дівчинко!

Радісно погодився Конячий міністр, за що отримав стусана.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Однак я знаю, як поповнити казну, –
несподівано почули вони од дівчинки.

ЦАР-НЮХАР. Як?! Кажі, не муч дорослого дядю.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Треба тепера поїхати до Змієвого палацу та й за добру ціну продати його.

Цар забув навіть жувати ковбасу.

ЦАР-НЮХАР. Дійсно, доки його не перекупили ріелтери та брокери та різні нахабні рейдери... А багатий той палац?

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. У-у-у!

ЦАР-НЮХАР. От ти мені дорогу туди й покажеш! Уперед!

Вмить удвох із міністром зникають, так хутко, що й забули корону взяти.

Картина 23

ОПОВІДАЧ. А згадайте-но, дітусі, хто Царев-нюхареві та Конячо-кобилячому міністрові мусить трапитися по дорозі? Хто посеред шляху лежить і міст на собі держить? Вірно, це Риба-міст.

Видно видноколо, де іскриться вода між крутих берегів, хутко струмениться ріка.

Тру-ту-ту!

Чути фанфару, в яку дудить Конячий міністр.

Риба-міст бачить, як до неї поважно підходить з ним Цар-нюхар.

РИБА-МІСТ. Стій! Хто йде?

ЦАР-НЮХАР. Це я, цар Руїни-країни із моїм Конміном, тьху! з Агропогромом! Ти, могла би перепустити нас на той берег?

РИБА-МІСТ. Могла б, якщо ти дізнаєшся, чи довго мені на собі цього моста клятого тримати... Ой, ой, що я кажу? Любі мої

перехожі, ласкаво прошу! Я на вас так давно чекала і перепущу вас на той світ, тьху! На той берег!

Не встигли ті дійти й середини Риби-мосту, як під ними тріснули, посипалися половиці – Риба-міст перекидалася.

Трісь! Горох!

Мостиці хутко падали.

Тут поруч хапається Конячий міністр, тягнеться, виникає між ними бійка.

КОНЯЧИЙ МІНІСТР. Ой, зуби мої, зуби! Пропадають мої кутні й молочні!

Шубовсть!

РИБА-МІСТ. От тобі й еники-беники...

Міст перекинувся, Риба-міст звільнилася від нього і знову стає Рибою-носом.

В булькотінні води пропадають крики високопосадовців.

Вона ворухнула хвостом, проспівала, падаючи у хвилі.

РИБА-МІСТ.

О, як же хочеться мені
та попірнати в бистрині!

Плюсь!

Пірнає.

Над урвищем, зачепившись за зіздок, лишається висіти чарівна царська корона й шабляка.

Картина 24

ОПОВІДАЧ. Так вони й потонули. Але хіба нам легше від того, коли десь посеред дороги лежить наш неживий Сирота, та плачуть-тужать над ним його вірні друзі?

Степ. Під верстовим його стовпом лежить неживий сирота.

Біля нього Коник-химородник тихо співає:

Тихо-тихо навкруги,
дуже-дуже тихо,
Тихі-тихі вороги,
ще тихіше лихо.

Нарешті цю зловісну тишу порушує рохкання Чарівного Веприка, верхи на ньому приїздить Царівна-Паньківна, стрибає додолю.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ех, майбутній козаче, Змія-Жеретія багатоголового переміг, а одноголового лукавого міністра не встерігся... А ти куди дивився?

Кидає вона Коникові-Химородникові.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Та туди само, куди й ти.

Засумувала, затужила, заплакала дівчинка.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. О, якби я могла своїми сльозами оживити тебе! Ану хоч водою я рану твою смертельну промію.

Виймає з-за пазухи Сироти мушлю-баклажку.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Сльозами не оживиш, а от живильною чарівною водою можна.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Де ж її, такої чарівної, взяти?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Де не де, як ти її в руках держиш. Це ж подарунок Риби-мосту.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Чого ж ти сам не дістав її!?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. От, а ще, здавалося, розумна дівчинка... У нас же, у коней, немає пальців – самі копита. Ще, бува, розіб'єш. Зате я сидів, тебе дожидав та хижих диких звірів одганяв.

Царівна-Паньківна складає до купи Сироту й починає змивати з хлопця кров.

Хлюп-хлюп...

Живильна вода вмить заживляє рани.

Сирота раптом наче зі сну прокидається, потягується.

СИРОТА. Ой, як довго я спав... Оно сонце вже вгорі – і ніхто не розбудив, га?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ти б іще довше спав, якби не ми, твої друзі.

Сирота потроху приходить до тями, мацає голову.

СИРОТА. Боже, наче нова.

Торкає себе за шию бере баклажку, жадібно п'є.

Коник-химородник зупиняє його.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Стій! Тут же в одному ковтку – тисячі років, так Риба-міст казала... Та ти тепер безсмертний.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Як Козак-Мамай. – Таке в безсмертного козака ім'я.

СИРОТА-КОЗАК-МАМАЙ. І що? Тепер щоразу після подвигів мені будуть голову пришивати?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. А ти, можна подумати, цього й злякався?

КОЗАК-МАМАЙ. Я? Ану, дайте ще ковтнути! Отак одразу без ніякої школи? Козаком, та ще й безсмертним, зробився?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Як це без ніякої школи? А хто Змія-Жеретія переміг? А хто друзів не зрадив? А хто життя свого не пошкодував?.. Хіба це – не козацька школа?

Краплі води на Сироті починають сяяти і потроху стають чарівними візерунками нової козацької одежі.

Сирота, а тепер Козак-Мамай, здивовано оглядає себе, своє нове вбрання.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. Що ж ти тепер робитимеш?

КОЗАК-МАМАЙ. Спершу нагодуємо Країну-руїну.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. А тоді, а тоді й усі інші голодні царства.

КОНИК-ХИМОРОДНИК. О! Оце – козацька розмова, оце діло!

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. На це життя не вистачить.

КОЗАК-МАМАЙ. Вистачить, друзі. Нашого нового вічного життя вистачить.

Сказавши це, Козак-Мамай дав добряче напитися з баклажки Царівні-Паньківні та Коникові-химородникові, та Чарівному Веприкові.

Й ті теж взялися по одежі новими візерунками, змінилися.

Козак-Мамай бере за руку Царівну-Паньківну, вони цілються.

Од цього поцілунку чарівні хвилі розлітаються навкруги, й, сяючи, перетворюють Країну-руїну знову на Рай-країну.

Картина 25

ОПОВІДАЧ. Отак знову ожила наша Рай-країна! Стривайте, а чи вся вона ожила? А що тим часом діється царському її палаці?

Там, в палац зайшовши, друзі раптом перелякано бачать у вітальні на долівці неживого Царя, неживого Панька.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ой, біда.

КОЗАК-МАМАЙ. Не журись, люба.

Козак-Мамай виймає фляжку-мушлю.

Але як не намагається він чарувати – оживити його вже нічим, вода в баклажці скінчилася...

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. І навіщо ми випили усю воду живильну?

КОНИК-ХИМОРОДНИК. От тобі й еники-беники. Ми ж тоді не знали, що трапилося з твоїм татом...

КОЗАК-МАМАЙ. Чим ото стогнати, ану давай-но сюди твої міцні копита!

Тоді вони всі утрюх разом стискають порожню баклажку так, що сплющили її, і звідти випадає одна крапля.

Крап...

Просто на тата.

Цар-Панько приходить до тям.

ЦАР-ПАНЬКО. Як довго ж я спав.

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ти б, тату, ще довше спав, якби я не...

КОЗАК-МАМАЙ. Що, якби?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Якби я не поцілувала ось цього хлопця!

КОНИК-ХИМОРОДНИК. А ти кажеш – еники-беники.

Царівна-Паньківна, Козак-Мамай та Коник-Химородник сіли верхи на Чарівного Веприка.

ЦАР-ПАНЬКО. Куди ж ви?

ЦАРІВНА-ПАНЬКІВНА. Ви, тату, вивчайте свою цікаву книжку...

КОЗАК-МАМАЙ. ... а ми їдемо весь світ вивчати та визволяти!

Бо чарівний Веприк, везучи друзів, рушив із палацу.

Цар-Панько схилився до «Велесової книги», а корона насунулася йому на очі.

ЦАР-ПАНЬКО. О, поворожимо, що чекає на наших дітей! (Розклав «Велесову книгу», а на ній розкрутив свою чарівну корону). А під брилою білою, а під скелею чорною, а під жилою бистрою, там книга велія лежить і в собі всю правду держить!

Однак дощечки-сторінки книги були розв'язані та й розсипалися, корона, крутячись, та й зіскочила з них, впала вона зі столу й стрибнула простісінько в піч.

Дз-з-з!

Потрапивши у вогонь, чарівна корона, спалахуючи, полетіла вниз.

Картина 26

ОПОВІДАЧ. Отак ми ворожимо та радіємо, що я мало не забув про одне страшне підземне місце, б-р-р. Ой, з переляку й забув, як воно називається? Підкажіть, дітусі! Вірно, про пекло я забув розповісти.

В пекельному царстві саме святкували перемогу над Білим світом.

Найголовніший пекельник Вогнюра насилу перекричав гамір.

ВОГНЮРА. Відсьогодні й навіки віків Рай-країну нами переможено, отож пекло теперки все виходить нагору, аби володіти не лише світом п'тьми, але й світом світла!

БІСОТА. Ура!

Не встигли вони докричати, як раптом почули згори гуркіт.

Гур-р-р!

Спершу до печери згори впало Бісеня.

БІСЕНЯ. Рятуйтеся!

ВОГНЮРА. Що? Хіба сюди Козак-Мамай іде?

БІСЕНЯ. Гірше! Чарівна корона!

Ледве встиг вигукнути той, бо чарівна корона вже докотилася вогнища.

Бу-бух!!!

Так, що лише ти-ш-ш.

Картина 27

ОПОВІДАЧ. І поїхали наші друзі із біди визволяти усі інші сусідські зачаровані та зачакловані країни. А їх таки ще чимало на нашому білому світі. Чи допоможе їм Козак-Мамай? Га? Не чую!

Друзі їдуть верхи на Чарівнім Веприкові. Чують далекі підземні удари та вибухи.

Бу-бу-бу, бу-бу-бу!

*Як не дивно, сприймають їх як перші ритми пісні.
Починають співати.*

Усі (співають).

Гарний козак на натуру,
Гарно грає на бандуру.

За ними з Чарівним Веприком проростає, колоситься жито.

А як під який прийдеться случай,
Як попадеться який син сучий,

Від'їздять, тягнучи за собою довгу нивку жита.

Ще ізгодиться Мамай-сіромаха,
Ще не заржавіла шабля, моя сваха!

*На славнозвісній картині про Козака Мамая лунає уривок
народної думи:*

Одсьогодні кожен знай,
я тепер Козак-Мамай.,
Та як сяду на коня,

Житом затуляється білий світ.

Виходить Оповідач.

ОПОВІДАЧ. Отак, дітки. А далі вже буде не він один, а буде козацтва багацько.

Вони й зараз ходять межі нами, лише треба уміти їх розгледіти. От як де побачиш чесного та хороброго чоловіка – оце він і є.

Ох, забалакалися ми, а казка вже давно й скінчилася. Ну, то це не біда.

Бо в мене для вас є ще багато інших чудових казок, ви до нас приходьте і батьків своїх із собою беріть, то ми вам ще не такі покажемо. До нової зустрічі!

Продовжує лунати уривок народної думи:

як шабелькою брязну,
то усенькі вороги
дінуться де й казна!

Колосками жита заплітається завіса.

КАЗЦІ КІНЕЦЬ